

Отримано 26.10.23
Голова спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.040
з.ф.н. проф. Махачашвілі В.Ф.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ.26.133.040 у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
докторові філологічних наук, доценту,
завідувачу кафедри германської філології
Факультету романо-германської філології
Махачашвілі Русудан Кирилевні

Відгук

Офіційного опонента Єсипенко Надії Григорівни, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри англійської мови Факультету іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, про дисертацію Гольцевої Марії Ігорівни «Англомовний дипломатичний дискурс Ради Безпеки ООН: структура і прагматика», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність дисертаційного дослідження не викликає сумніву, адже дипломатичний дискурс, як зазначає дисертантка, є «віддзеркаленням світоглядних цінностей, політичних орієнтирів, духовної та матеріальної культури, ступеня свободи» (с.27), що має вагомий вплив на турбулентні процеси сьогодення; спорадичність досліджень власне дипломатичного дискурсу Ради Безпеки ООН є іншою причиною нагальності вивчення цього виду інституційного дискурсу.

2. Наукова новизна результатів дисертації полягає в обґрунтованих висновках про структурні та прагматичні ознаки промов спікерів засідань Ради Безпеки ООН у цілісній комунікативній ситуації засідань (980 засідань-скриптів), коли дослідниця фіксувала відхилення чи трансформації усталеної форми дипломатичного виступу через змінні умови комунікативної ситуації, наприклад, через квазі-конфліктні взаємодії. Вперше розкрито і проаналізовано мовні й мовленнєві засоби введення в оману, брехні, сварки у промовах за 1994, 2014, 2020 і 2022 роки.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації чітко окреслені, що свідчить про об'єктивність та релевантність самого дослідження, його етапів, обрано матеріалу та методів аналізу.

Теоретичне значення зумовлене тим, що в межах сучасних дискурсологічних студій поглиблюється розуміння кореляції між структурою, прагматичним чинником, скрупульозним вибором мовно-мовленнєвих одиниць для забезпечення успішності дипломатичного виступу; ілюструється реалізація специфічних суб'єктивних інтенцій суб'єктів відповідних дипломатичних комунікативних взаємодій.

Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в можливості використання її результатів, положень і висновків під час вивчення курсів «Теоретичної граматики» (розділ «Прагматика», «Дискурс»), «Основи дискурс-аналізу», на практичних та лекційних заняттях майбутніх філологів, перекладачів, журналістів, дипломатів.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Чітке обґрунтування мети в роботі зумовило й її логічне формулювання, окреслення конкретних завдань, котрі, як свідчить викладений зміст, були досить успішно вирішені, а їх імплементація стосовно об'єкту і предмета дає підстави констатувати, що представлене дослідження має всі ознаки ґрунтовної дисертації. У ній є актуальність, наукова обґрунтованість результатів дослідження, практична цінність та певний особистий внесок дисертантки у лінгвопрагматику та дискурс-аналіз. Випрацьована М. І. Гольцевою комплексна методика дослідження структури та прагматики виступів представників країн на засіданнях Ради Безпеки ООН може бути застосована для аналізу мовно-мовленневих структур в інших типах англійськомовного (і не тільки) дискурсу.

Не викликає сумніву, що обсяг матеріалу, а це 892 промови за 1994 р., 1368 промови за 2004 р., 2476 промов за 2014 р., 620 промов за 2020 р. та 4020 промов за 2022 рр, дібраних з 980 засідань-скриптів РБ ООН за 1994 рік (162 засідання-скрипти), 2004 рік (216 засідань-скриптів), 2014 рік (262 засідання-скрипти), 2020 рік (49 засідань-скриптів), 2022 рік (291 засідання-скрипти), достатній для висновків про структуру дипломатичного виступу та прагматику введення в оману чи конфліктної взаємодії дипломатів. Використання лінгвоуніверсологічного підходу до аналізу архітекτονіки та прагматики дипломатичних промов сприяє оновленому витлумаченню сутності дипломатичного дискурсу з урахуванням квазі-конфліктних дискурсивних взаємодій.

Сам текст наукової праці викладено на відповідному науково-теоретичному рівні, у той же час його не перевантажено науковою термінологією. Дисертацію оформлено згідно з існуючими стандартами і кваліфікаційними вимогами. Дисертація релевантно та достатньою мірою супроводжується наочним ілюстративним матеріалом у вигляді таблиць та рисунків.

До заслуг дисертаційної роботи слід віднести струнку композиційну побудову та збалансовану структуру, що дозволяє слідкувати за розвитком концепції дослідження. У роботі спостерігаємо послідовне представлення усіх таксонів дослідження (дипломатичний дискурс, жанр дипломатичної промови, прагматика дискурсивних взаємодій, дипломатичні інтенції, темогенні концепти) у двох блоках: теоретико-методологічному (розділ 1) та дослідницькому (2 і 3 розділи).

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Якісна репрезентація фактологічного матеріалу, кваліфікована селекція текстових фрагментів з прагматичними інтенціями дискурсивних взаємодій, глибокий лінгвістичний, концептуальний, структурний аналіз дипломатичного виступу за умов брехні, введення в оману чи сварки дають підстави вважати працю Марії Ігорівни Гольцевої плідною, вагомою та перспективною для подальших досліджень проблем дискурсивних студій і лінгвопрагматики.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри германської філології Факультету романо-германської філології Київського університету імені Бориса Грінченка «Розвиток європейських мов та літератур в контексті міжкультурної комунікації» (реєстраційний номер 0116U006607), «Цифрова трансформаційна лінгвістика та міжкультурна комунікація у романо-германських мовах» (реєстраційний номер 0123U102796). Тему дисертації затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол №9 від 31 жовтня 2019 р.).

6. Апробація результатів дисертації відбувалася на науково-практичних конференціях, зокрема:

міжнародних: «III Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми романо-германської філології у контексті антропоцентричної парадигми»(Онлайн, Київ, 2020); II International Scientific and Theoretical Conference «Science of XXI century: development, main theories and achievements» (Online, Helsinki, 2022); «V Міжнародна науково-практична конференція «Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти»(Онлайн, Львів, 2022); «XII Міжнародна науково-практична конференція "MODERN SCIENCE: INNOVATIONS AND PROSPECTS"» (Онлайн, Стокгольм, 2022); «II Міжнародна науково-практична конференція "Progressive Research in the Modern World"» (Онлайн, Юостон, 2022); «IV Міжнародна наукова конференція «Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації»(Онлайн, Івано-Франківськ, 2022); «XVI Міжнародної науково-практичної дистанційної конференції Modern Science: Innovations and Prospects» (Онлайн, Стокгольм, 2022); «XXII International Scientific and Practical Conference MODERN THEORIES AND IMPROVEMENT OF WORLD METHODS»(Онлайн, Хельсінки, 2023); «The violations in a diplomatic speech. X Міжнародна науково-практична конференція INTERNATIONAL SCIENTIFIC INNOVATIONS IN HUMAN LIFE» (Онлайн, Лондон, 2023); «V Міжнародна наукова конференція ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ НАУКОВИХ ДОСЯГНЕНЬ» (Онлайн, Івано-Франківськ, 2023);

всеукраїнських: «Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі» (Онлайн, Київ, 2021); «VIII Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція “Чорноморські наукові студії”»(Онлайн, Одеса, 2022);

проектах-програмах: Еразмус+ State-international-public: European values and norms determining interdisciplinary university module (STIPENDIUM).

Основні результати дисертації сповна викладені у наукових публікаціях: 13 публікаціях із них 12 одноосібні, зокрема: 3 статті у виданнях, включених на дату опублікування до Переліку наукових фахових видань України; 10 статей (з них 1 у співавторстві), у яких додатково висвітлено результати дисертації.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертацію структуровано відповідно до визначеної мети та поставлених завдань, сформульованих у вступі, що містить характеристику актуальності, наукової новизни, об'єкта, предмета дослідження, теоретичного і практичного значення, методів і апробації роботи. Усіх формальних вимог у роботі дотримано.

У першому розділі дисертаційної роботи висвітлено теоретичні засади дослідження, а саме, розглянуто дискурс у міждисциплінарному ракурсі, викладено обраний дисертанткою лінгвоуніверсологічний підхід до аналізу дипломатичного дискурсу та описано методику дослідження.

Вартими уваги є твердження Марії Ігорівни про «своєрідний перетин дипломатичного дискурсу з іншими типами дискурсу» (с.38), зокрема з юридичним, військовим, мас-медійним, релігійним, спортивним та ін. Дисертаційне дослідження виграло б, якби в ньому було схематичне представлення дискурсів, що перетинаються, із зазначенням перехресних зон.

У другому розділі дисертанткою було досліджено лінгвопрагматичний ракурс дипломатичних виступів у Раді Безпеки ООН: на особливу увагу заслуговує змодельована концептуально-тематична матриця дипломатичних виступів за 1994, 2014, 2020 і 2022 роки, визначені 7 рівнів інтенцій мовців, а валоративний і волюнтативний аспекти дипломатичних промов проаналізовано на лексико-граматичному (морфологічному та синтаксичному) рівні та крізь призму стилістичних засобів. Переконливі висновки зроблені у розділі про особливості вербального маніпулювання у виступах дипломатів у Раді Безпеки ООН, які матеріалізують тактику введення в оману та провокують квазі-конфліктні дискурсивні взаємодії.

До беззаперечних переваг другого розділу відносимо вагомі статистичні підрахунки проявів лінгвопрагматичних ознак дипломатичних промов, що знайшли своє відображення на рисунках. Проте пункт 2.3.2. «Квазі-конфліктні

дискурсивні взаємодії», описуючи інвективні мовленнєві конструкти (ін'юнктиви, менасиви, квеситиви, констативи), дещо порушує логіку попередніх пунктів розділу 2 і не подає кількісний розподіл вживань квазі-конфліктних структур.

Третій розділ присвячено дослідженню структурно-композиційних ознак промов із чітким зазначенням мовних і мовленнєвих реалізацій текстових категорій: зв'язність, модальність, цілісність, референтність, інформативність, когезія, які визначаються авторкою як «ключові в контексті дипломатичного дискурсу» (с.189). У розділі проаналізовано композиційні трансформації дипломатичних виступів за умови брехні та за умови сварки, а також підраховано частотність порушення текстових категорій і візуалізовано їх на рисунках с.200 і 205. Прямі висловлювання (асертиви, директиви, комісиви, експресиви, квенситиви та їх гібридні моделі) вивчалися дисертанткою з позиції їх релевантності у дипломатичному дискурсі РБ ООН з опертям на максими Пола Грайса; повноти інформації, якості інформації, її релевантності, манери (способу) подачі (с.217). Непрямі виловлювання визначалися дослідницею на основі типології Дж.Серля: непрямі прохання, непрямі відповіді, непрямі вказівки, непрямі накази, непрямі експресиви. Слід зазначити, що кожен тип прямих і непрямих висловлювань підтверджувався фрагментом-прикладом з промов, що свідчить про кропітку роботу з прикладовою базою дисертації.

Цікавим висновком Марії Ігорівни про композиційну організацію промов дипломатів є твердження про порушення структури дипломатичного виступу і переорієнтація його вектору у напрямку квазі-конфліктних взаємодій (с.187), що підтверджено текстовими фрагментами та кількісними підрахунками, проте бракує інтерпретації причин таких композиційних зсувів.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз тексту дисертації Гольцевої М.І. дає підстави стверджувати, що здобувачка дотрималася вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Основні дискусійні моменти вже обговорено під час аналізу змісту розділів дисертації. Тут наведемо лише окремі загальні міркування. Окремі положення дисертації спонукають до дискусії, а деякі аспекти потребують уточнень:

1. Не зовсім чітко проартикульований лінгвоуніверсологічний підхід до аналізу дипломатичного дискурсу. Зокрема, у роботі зазначено, що цей підхід «передбачає здійснення широких міждисциплінарних аналогій та синтетичних інтерпретативних процедур після здійснення безпосереднього аналізу мовно-мовленнєвого матеріалу» (с.52), і далі на цій сторінці сказано, що «у роботі застосовані окремі процедури

лінгвоуніверсологічних інтерпретацій, відомих як теорія міфологічно-орієнтованого семіозису та методологія М-логіки». Хотілося б почути, на яких міждисциплінарних аналогіях ґрунтувалося дослідження та приклади використання згаданих вище теорій і методологій.

2. Рецензована робота насамперед націлена на опис структури і прагматики дипломатичного дискурсу Ради Безпеки ООН, а саме, на аналіз промов, які дисертантка вважає «базовим жанром дипломатичного дискурсу» (с.45). Із загальної вибірки промов (9376) особливий акцент робиться на промовах, у яких присутня омана чи квазі-конфліктні взаємодії. Чим викликаний інтерес до деструктивних промов? Чи відрізняються такі промови від промов з нейтральною тональністю в аспектах їх структури та прагматики?
3. Методика праці, представлена на сторінках 108-109, на наш погляд, дещо спрощено репрезентує весь спектр методів, необхідних для здійснення запропонованого наукового дослідження, наприклад, чи достатньо використати тільки контекстуальний аналіз для «розкриття політичного, соціального, культурологічного та історичного контексту, в умовах якого було проголошено виступ»? якими методами досліджувалася «глибинна семантика виступів»?
4. Описуючи концептуально-тематичну матрицю у дипломатичних виступах у Раді Безпеки ООН (Розділ 2), дисертантка послуговується різною типологізацією концептів, наприклад, на ст.114 натрапляємо на термін «темо-генний концепт», на ст.116 – «фокусний концепт», на ст. 117 – «універсальні концепти», ст.118 – «концепти технічно-комунікативні/процедурні» та «ситуативно-релевантні концепти». Варто було б чіткіше вказати принцип типологізації досліджуваних концептів, хоча маємо підозру, що в даному випадку, можливо, дослідниця користувалася різними параметрами класифікації, наприклад, за обсягом дискурсотвірної інформації концепти у дипломатичних промовах постають темо-генними, а за якістю інформації ці концепти, безумовно, є універсальними.
5. Погоджуємося з думкою дослідниці, що дипломатичний дискурс – мультимодальний (с.43) Проте, твердження на ст.110, що дипломатичний дискурс розглядається у роботі як мультимодальний, що охоплює *вербальні, вербально-мовленнєві, пара-вербальні та невербальні знаки*, включає в себе частково перспективні напрями дослідження, особливо в аспекті вивчення *пара-вербальних та невербальних знаків* дипломатичного дискурсу засідань РБ ООН.

Висловлені коментарі та зауваження не є категоричними. Позиції та переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Здобувачка, Гольцева Марія Ігорівна, має належний рівень професійної підготовки, філологічну ерудицію, ґрунтовну обізнаність із науковим надбанням у сфері лінгвопрагматики.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Зауваження, що висловлені вище, мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Гольцевої Марії Ігорівни «Англомовний дипломатичний дискурс Ради Безпеки ООН: структура і прагматика» як оригінального за задумом та виконанням, і як наслідок, завершеного наукового дослідження.

Дисертація відповідає п.6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а авторка роботи – Гольцева Марія Ігорівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри
англійської мови
Факультету іноземних мов
Чернівецького національного університету
Імені Юрія Федьковича

Надія ЄСИПЕНКО

